

Vladimír Patráš

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

<https://orcid.org/0000-0001-8354-3729>

Vladimir.Patras@umb.sk

**VARIÁCIE PODÔB ŽENSKÝCH PRIEZVISK
V ONLINOVÝCH MÉDIÁCH
Z PRAGMAŠTYLISTICKÉHO HĽADISKA****VARIATIONS OF FEMALE SURNAMES IN ONLINE MEDIA:
A PRAGMA-STYLISTIC POINT OF VIEW**

Abstrakt: Vzťahy medzi lingválnymi a extralingválnymi podmienkami pri ženských priezviskách sa utvárajú, podmieňujú a komunikačne realizujú na priesečníku variantných (jedinečných) a invariantných (všeobecných) faktorov, vyskytujúcich sa v onymickej sfére príslušného jazyka. Pri posudzovaní oprávnenosti, účinnosti a vhodnosti uplatňovania ženského priezviska v dorozumievaní sa aktivizuje ontologická podstata, pojmový základ propria a individualita nositeľky/používateľky vlastného mena s prirodzeným právom jestvovať s jej „propriálnym logotypom“ v rozmanitých jazykoch. Zobrazovaný objekt pritom predurčuje propriu aj sociokultúrny, pragmaštylistický a prakticistický priestor na analýzy, porovnávanie a interpretácie s dosahom na konkrétne jazykovo-komunikačné stvárnenie vlastného mena. Cieľom príspevku je priblížiť podmienky variantného nasadzovania ženských proprií do komunikačných udalostí, ktoré sa vyskytujú v komunikačnej sfére onlinej žurnalistiky. Kontrastívne vybudovaná štúdia s podporou softvérových analytických nástrojov načrtáva podmienky a limituje priestor používania ženských proprií v jazykoch charakteristických rozmanitými štruktúrnymi možnosťami pri prechýľovaní. Materiálový základ a argumentačnú platformu poskytuje spravodajská produkcia onlinevých periódik printového typu v slovenčine a čiastočne v češtine.

Kľúčové slová: proprium, pragmaštylistika, webová žurnalistika, onlinev ý žánér, kolokácia

Abstract: In regard to feminine surnames, the relations between the linguistic and extralinguistic conditions are formed, determined, and communicated at the intersection of the variant (unique) and invariant (general) factors occurring in the onymic sphere of the language in question. When assessing the legitimacy, effectiveness and appropriateness of the application of a feminine surname in communication, the ontological essence, the conceptual basis of the propria and the individuality of the proper name's bearer/user with the inherent right to exist with her "proprial logotype" in diverse languages are activated. In doing so, the depicted object also predetermines a socio-cultural, pragma-stylistic and

practitioner space for the proprium analyses, comparisons and interpretations, with implications for the concrete linguistic-communicative rendering of the proper name. The aim of this paper is to approach the conditions of variant deployment of feminine propria in communicative events that occur in the communicative sphere of online journalism. A contrastively constructed study, supported by the software analytical tools, outlines the conditions and limits the space for the use of the feminine propria in languages characterized by diverse structural possibilities of inflection. The material basis and argumentative platform are provided by the news found in the Slovak, and partly Czech print-type online periodicals.

Key words: propria, pragmatic stylistics, online journalism, online genre, collocation

1. Vstupné poznámky

Propriá v prirodzenom jazyku priezračne a účinne plnia svoje pomenovanie a určujúce, resp. stotožňujúce poslanie. S výraznejším stupňom ustálenosti (normovanosti) sa uplatňujú v komunikačných kontaktoch, ktoré sa viažu na administratívno-právnu a náučnú komunikačnú sféru. Ide o oblasti dorozumievania predurčené na písomný, resp. tlačený (printový) styk. V mediálnej komunikácii vlastné mená utvárajú dôležitý, už prvoplánovo výrazný, pritom pestro štruktúrovaný zásobník nosného vyjadrovacieho inventára. Uvedený fakt sa viaže najmä na obe hlavné žurnalistické činnosti – oblasť spravodajstva a oblasť publicistiky racionálneho i emocionálneho typu.

Propriá sú pojmovo-terminologicky ponímané ako jednoznačne vymedzené a priezračne štruktúrované jazykové znaky so svojimi referenčnými predispozíciami. Fungujú ako pohodlne spracovateľné identifikačno-nominačné jednotky *sui generis* s obsahom i onymickým významom a dvojitou zapojenosťou do jazyka – ako prvok slovnej zásoby a zároveň prvok príslušného onymického súboru. [O zmienených identifikátoroch uvažuje Blanár, 2009, s. 7–22.] V mediálnej komunikačnej sfére sú predurčené na plnenie primárnych a sekundárnych poverení. Nasadzovaním proprií do žurnalistických textov sa zabezpečuje informačná, inštruktážna, presviedčacia i zábavná funkcia; uvedené komunikačné funkcie vymedzuje Vybíral, 2000, s. 23. Obvykle v pragmatickej konštelácii a hierarchickej usporiadanosti propriá účinne pôsobia na adresátov či cieľové skupiny. Vlastné mená ako nástroj v rukách pôvodcu, emitenta – novinára, média či mediálnej korporácie – sú nezriedka pripravené zemotívňovať výrazové charakteristiky spravodajského mediovaneho produktu vrátane protagonistu, t. j. nositeľa vlastného mena. Účelovou obmenou štýlovej príslušnosti proprií (napr. na osi nociónálnosť – štylistická zafarbenosť a štylistická príznakovosť vlastného mena) a ich nasadzovaním do mediálneho komunikátu žurnalista, resp. publicista kontextovo upravuje napr. odbočovanie od hlavnej motivickej línie, odľahčovanie témy, zneisťovanie, zavádzanie príjemcu a i. [Štylistické rozvrstvenie slovnej zásoby rozpracoval Mištrík, 1977, s. 213–n; paradigmatickú štruktúraciu verbálnych štýlém predstavil

Findra, 2013, s. 32–n.] Podľa autorského zámeru a vyjadrovacieho úzu dokážu vlastné mená ovplyvňovať a usmerňovať pozornosť cieľových príjemcov a napokon – vo webových podmienkach, teda i v dynamickom žurnalistickom prostredí (napr. v komunikačnej sfére športu, politiky, umenia, masovej zábavy) – memetickým pôsobením remédiovať podstatu, zacielenie a účinky dorozumievacích aktov.

Všeobecne, s prepojením poznatku o väzbách proprií na písomnú, resp. tlačennú (opticko-vizuálnu) a ústnu, hovorenú (akusticko-auditívnu) formu komunikácie a o povereniach vlastných mien plniť viacero poslání sformulujeme vstupný predpoklad na rozpracovanie leitmotívu štúdie. Propriá so pragmaštylisticky širším nominačno-identifikačným profilom, t. j. s variantným jazykovo-komunikačným potenciálom, sú pripravované na efektívne pôsobenie v cieľových skupinách. Ich prvoradou, všeobecne „povinnou“ úlohou v „postpravdovej/postfaktuálnej“ a najmä dnešnej povrchovo až povrchne tvarovanej sociokultúrnej paradigme je upútať pozornosť príjemcu. Bezprostredne by mali poskytnúť sociopragmatické impulzy na naplnenie očakávaní príjemcov a uspokojiť podávateľove individuálne a zároveň skupinové zámery. Do sociokomunikačnej výbavy vlastných mien o to výraznejšie vstupujú súčasti, ktoré ťažia zo spolupráce, kontrastov, ale i napätí medzi intralingválnymi a extralingválnymi podmienkami a predpokladmi. V takýchto viacúrovňovo vymedzených podmienkach sa nachádzajú a nárokuje si na uplatnenie aj ženské priezviská.

Dnešná onlinová, technologicky podmienená a kooperujúca sústava médií sa usiluje už „uzabávaným“¹ komunikujúcim spoločenstvám presýteným prefabrikátmi či mediálnymi recyklátmi prinášať dávkované, reálne či zdanlivo jedinečné, pritom dostatočne atraktívne podnety. Pri prenose obsahu (onymického významu) z inokultúrnych prostredí vplývajú na vlastné meno štruktúrne a komunikačné normy kontaktných jazykov s ich predispozíciami a poukazmi na genézu, identitu, tradície a účel. Propriá – v štúdiu vybrané ženské priezviská so znakmi príslušnosti k nedomácim používateľským úzom – v žurnalistickom produkte viazanom na iné sociokultúrne a jazykové prostredia pri začleňovaní do cieľových (adresných) podmienok svojimi pomenovacími predurčeniami a možným, resp. zamýšľaným použitím reagujú na niekoľko okolností. Vo svojej podobe zjednocujú ontologický status označovanej osoby (rešpektovanie identity nositeľky), geografické a jazykové zvyklosti uvádzania mien, uprednostňovanie ne/prechýľovania, vysporadúvanie sa s medzijazykovými vzťahmi, vnímanie a prijímanie, resp. odmietanie stavu a zvyklostí pri používaní proprií v kontaktných jazykoch a pod. Autorská dvojica J. Wachtarczyková a R. Garabík v uvedenej súvislosti uvažuje o novej paradigme v jazykovej situácii, preskupovaní dominant v sociálno-jazykových postojoch používateľov jazyka a o sociokultúrnej dynamike (Wachtarczyková – Garabík, 2016, s. 176 a násl.). Prikláňame sa k zmienenému dynamickému charakterizovaniu. Príslušné črty sa totiž vcelku priezračne manifestujú aj na ženských priezviskách.

¹ Pomenovanie s aluzívnou väzbou na publikáciu Neila Postmana *Uzabávať sa k smrti*; kniha vyšla v češtine s titulom *Ubaviť se k smrti* vo vydavateľstve Mladá fronta v roku 2010.

Dodajme, že sledované okolnosti sa dostávajú do osobitého svetla práve v sprostredkovaných (médiovaných) komunikačných stykoch.

Cieľom štúdie je vymedziť podmienky a priblížiť predpoklady variantného nasadzovania ženských priezvisk do komunikačných udalostí, ktoré sa uskutočňujú v časti komunikačnej sféry onlinej žurnalistiky. V jadre pozornosti sa pritom nachádzajú pomenovacie jednotky, ktoré sa cez filter webovej žurnalistickej produkcie začleňujú do jazykového, sociopragmatického a kultúrno-komunikačného vzorca prostredníctvom rešpektovania, resp. neuplatňovania prechýľovania. Pri prechýľovaní všeobecne ide o utváranie ženských pomenovaní od pomenovaní osôb mužského rodu slovotvornými príponami. V oblasti ženských priezvisk sa v slovenskom (i českom) jazykovom prostredí popri adjektívnych tvaroch uplatňuje prechýľovací sufix *-ová*. V štúdii poukazujeme na adaptačné javy, ktoré sa pri ženských priezviskách utvárajú, podmieňujú a komunikačne realizujú na priesečníku variantných (jedinečných) a invariantných (všeobecných) faktorov, vyskytujúcich sa v onymickej sfére príslušného jazyka. Prechýľovanie v mediálnej komunikačnej sfére pri ženských priezviskách fungujúcich v iných jazykoch, príp. so stopami inojazykových vplyvov, a ich umiestňovanie do preberajúceho prostredia je potrebné interpretovať na dvoch úrovniach. Prechýľovanie sledujeme nielen cez priezor gramatických pravidiel (konštant) preberajúceho jazyka. Vnímame ich aj v sieti vnútro- a mimojazykových premenných s hierarchickým usporiadaním ich operátorov, ktoré rozhodujú o vstupe, prispôsobovaní a uplatňovaní ženských priezvisk v preberajúcom jazyku, v tomto prípade v *mediálnej slovenčine* (čiastočne aj češtine).

2. Metodologický areál a metodické prístupy

Pri posudzovaní priechodnosti, účinnosti stvárňovania a vhodnosti uplatňovania ženského priezviska v dorozumievaní sa angažuje ontologická podstata, pojmový základ propria a individualita nositeľky/používateľky vlastného mena s prirodzeným právom jestvovať s jej „propriálnym logotypom” v rozmanitých jazykoch. V dôsledku medializovania komunikačných zámerov sa do procesu transferu zapája (vyžadovaná) mediálna norma, kultúrno-komunikačný areál jazykového spoločenstva vrátane praktických okolností pri zaobchádzaní so ženskými priezviskami vo webovom mediálnom komunikačnom vzorci.

K variáciám ženských priezvisk v súčasnej internetovej žurnalistike pristupujeme po kontrastívnej línii. Na počiatku storočia sme vykonali prieskum vlastných mien vymedzený podobnou motiváciou. Vychádzali sme pritom z predpokladu: ženské priezviská v žurnalistickom produkte sa pričinením svojho pevného onomaziologického statusu účinne zhodnocujú napohľad bez pevnejších väzieb voči nosiču – médiu, ktorým sa šíria. Prieskum dobového jestvovania a členenia ženských priezvisk v mediálnom prostredí limitovala štvorica extralingválnych okolností: 1. komunikačná sféra, na ktorú sa viazali onymické súbory, 2. umiestnenie vlast-

ného mena v komunikáte vrátane jeho žánrovej príslušnosti, 3. rozlišovanie ženského priezviska podľa pôvodu na línii *cudzie – prevzaté – zdomácnené – domáce vlastné meno* a 4. cieľové skupiny „konzumentov“ mediálnych produktov podľa sociodemografického profilu. Pri syntézach, interpretáciách a zovšeobecneniach sme rozvrstviли a charakterizovali ženské priezviská, ktoré všeobecne fungujú v mediálnej sfére vo vzťahu k prechýľovaniu. Dopracovali sme sa k možnostiam realisticky poukázať nielen na pragmaticko-štylistickú charakteristiku, ale i na samotnú sociokultúrnu hodnotu ženských priezvisk v mediálnej komunikácii. [K problematike a výsledkom prieskumu bližšie Patráš, 2003.]

3. Pozorovania, zistenia a výsledky

V aktuálnom výskumnom zámere zameriavame pohľady na ženské priezviská fungujúce v inojazykových podmienkach i v domácom (slovenskom) prostredí. Propriá sú umiestňované do onlinovej žurnalistickej produkcie printového typu. Pôsobia v spravodajských útvaroch a v štandardných, nezriedka schematizovaných, recyklovaných, šablónovitých textoch s predurčením na dorozumievanie v komunikačnej sfére šoubiznisu, politiky a športu. Databáza – výskumný súbor predstavuje 595 pomenovacích jednotiek² – utvára možnosť aplikovať frekvenčný prístup. Efektívnym analytickým nástrojom na vyvodenie kvantitatívnych charakteristík je pritom *Araneum Slovacum Minus*, na podmienky češtiny *Araneum Bohemicum Minus*; variantné softvérové aplikácie sú analogicky k dispozícii aj pre iné jazyky. Napriek presvedčivej početnosti jednotiek výskumného súboru a ich bezpečnému začleňovaniu do onomaziologických podsúborov je z hľadiska cieľov štúdie produktívnejšie interpretovať zistenia prostredníctvom kvalitatívneho prístupu. Uvedený metodický krok totiž umožňuje spoznať úlohy výpovedne ťažiskových determinantov, vymedziť exolingválne okolnosti potrebné na určenie komunikačných stratégií hovoriacich, a tak priblížiť dopady voľby stratégií na úspešnosť mediálneho dorozumenia a porozumenia medzi účastníkmi mediálnych komunikačných aktov.

Koncízne sformulované: javy, trendy a tendencie v sústave ženských priezvisk sa ocitajú vo svetle štruktúr onymických jednotiek či sústav, ale zároveň sa zhodnocujú podľa mediálnych žánrov. Ženské priezviská v takomto svetle umožňujú, zväčša i pomáhajú bádateľovi zistiť a vyložiť, ktorá možnosť (podmienená nominačnými, kódovými, kontextovými, interpretačnými a axiologickými okolnosťami a proce-

² Bez nových tzv. „trojmenných“ onymických modelov typu *Lucia Molnár Satinská*, *Miriám Šmahel Kalisová*, *Petra Stano Maťašová* (k vymedzeniu a interpretáciám modelu viac Ripka, 2020, s. 221–222). Vzorky ženských priezvisk sú čerpané z mienkotvorných onlinových periodík a z onlinovej alternatívnej produkcie názorového typu. Prehľad dlhodobo pozorovaných alternatívnych médií poskytujúcich presvedčivý prameň aj na excerповanie ženských priezvisk poskytujú napr. štúdie Patráš, 2018; 2020. Do príspevku je zaradená časť dlhodobo budovanej databanky.

dúrami) favorizuje buď zmiešaný, prechýlený a/alebo neprechýlený variant ženského priezviska, schopný slúžiť príslušnému komunikátu a jeho účastníkom vrátane mediátora či média. Uvedený prístup k „životu“ onymického objektu pritom predurčuje ženskému priezvisku aj sociokultúrny, pragmaštylistický a prakticistický priestor na analýzy, porovnávanie a interpretácie. Prirodzene, deje sa tak s dosahom na účinné, prínosné a praktické jazykovo-komunikačné uplatnenie ženského priezviska.

Prostredníctvom inventára ženských priezvisk mediovaných v interjazykovom prostredí si na vybraných vzorkách všímame umiestnenie, podobu a obmeny ženských priezvisk podľa ich nasadenia do mediálneho komunikačného priestoru. Na argumentáciu predkladáme kontrastovanie dvoch rozlíšiteľných mediálnych komunikačných statusov (stavov, rozpoložení, situácií).

Mediálny komunikačný status A utvára monolitná skupina prehľadových komunikátov s dôkladne akontextovým informačným predurčením. Ženské priezviská pri ich nasadzovaní do komunikačných aktov jestvujú so stereotypným používaním nominatívnych podôb. Nebránia sa pritom podriaďovať favorizovanému prístupu aj iné súčasti paradigmy než nominatívne tvary.

Mediálny komunikačný status B sa viaže na skupinu polokontextových a kontextových spravodajských komunikátov z okruhu správ a rozšírených správ, na útvary publicistiky racionálneho typu a na produkciu s väzbami na tzv. lifestyleový okruh (životný štýl) vrátane spracúvania produkcie v bulvárnych médiách.

Na porovnávaní oboch mediálnych komunikačných statusov prostredníctvom aktivizovania ženských priezvisk poukazujeme na vývinový posun v stratégiách nasadzovania ženských priezvisk do komunikačných aktov. Interpretačne naznačujeme príčiny a výsledky, resp. následky zaobchádzania so ženskými priezviskami. Ako podklad slúži vybraný výskumný súbor so zástupným poslaním a zdrojovými textami v slovenčine a v češtine, čiastočne kontrastovaný so stavom a vzorkami v angličtine.

V nasledujúcich súčiastiach štúdie predostierame výber z excerpovaných ženských priezvisk s ich reálnym umiestnením v súčasnej onlinovej tlači. Prostredníctvom tabuľky v **obrázku 1** uvádzame zovšeobecnený prehľad umiestňovania a typov ženských priezvisk v onlinových médiách printového typu. V ľavom stĺpci tabuľky sa nachádza ženské priezvisko v základnom tvare s identifikačnou hodnotou. V strednom dvojstĺpci je uvedená pozícia ženského priezviska v titulku a/alebo vo vlastnom žurnalistickom texte. Znamienkami „–“ a „+“ je pritom označený *nevýskyt* – *výskyt* pozorovanej pomenovacej jednotky. Prítomnosť dvoch znamienok „–“ (vzorky *Ajelet Šaked*, *Ursula von der Leyen*) poukazuje na jednoznačný výskyt len zmeraveného tvaru ženského priezviska. Dve znamienka „+“ (vzorky *Meghan Markleová*, *Kamala Harrisová*) signalizujú výhradný výskyt prechýleného tvaru v titulku i tele textu, resp. variácií v prechýlenom/neprechýlenom tvare (*Dakota Johnsonová/Johnson*, *Milla Kunisová/Kunis*). Podoba *Miriam Lexmann* je pritom výhradná, používaná v titulku i v tele textu; poukazuje na tendovanie ženského priezviska k značkovému slovu. Napokon v treťom, širšom stĺpci tabuľky sa nachádzajú zistené výskyty v paradigme (na ukázkach v slovenskom a českom mediálnom prostredí).

Ženské priezvisko	Výskyt v texte		Zistená paradigma
	titulok	telo textu	
Ajelet Šaked	—	—	
Alice Weidelová	—	+	
Annegret Krampová -Karrenbauerová	—	+	
Astrid Stuckelberger	—	+	
Camille Kosteková/Kostek	—	+	Kostekovej, Kostek
Carrie Madejová	—	+	Madejovej
Dakota Johnsonová/Johnson	+	+	Johnsonovej
Marta Mart'ánovová (Марта Мартьянова)	—	+	
Meghan Markleová	+	+	
Mila Kunisová/Kunis	+	+	Kunis
Anežka Šrojta Hrdá	—	+	Šrojta
Ursula von der Leyen	—	—	
Ursula von der Leyenová	—	+	von der Leyenovou von der Leyenovej
Soumija Sváminathanová	—	+	
Sharon Lewinová	—	+	
Payal Sahni Becherová	—	+	Payal Sahni Becherovou
Polina Nosykhina	—	+	Nosykhinou, Nosykhiny
Rochelle Walenská	—	+	
Anne Charity Hudley	—	+	
Nargis Nehánová	—	+	
Kamala Harrisová	+	+	Harrisové, Harrisovou
Miriam Lexmann	+	+	

Obr. 1. Pozícia a podoba ženských priezvisk v onlinej tlači

V ďalších vzorkách sa nachádzajú ženské priezviská v dvoch identifikovateľných stavoch. Pojmovo a funkčne sú oba mediálne komunikačné statusy vymedzené v súčiastiach štúdie umiestnených vyššie.

Mediálny komunikačný status A: prehľadové komunikáty v hĺbkovej (slohovopostupovej) rovine textu sú vybudované na charakteristických vlastnostiach informačného slohového postupu – inkohéznosti, enumeratívности, komutabilnosti, objektívnosti a aktualizovanosti (konceptiu a vlastnosti obsahových modelových štruktúr textu pozri Findra, 2004, s. 134–160). K uvedenému mediálnemu komunikačnému statusu A sa zväčša hlásia akontextové kondenzáty, najmä tabuľky, poradovníky, výsledkové listiny súťažných umiestnení, rebríčky a i., ktoré sú vybudované a predurčené na plnenie nominačno-identifikačného poslanca.

ZDROJ: (SK)
<https://sport.pravda.sk/zimne-sporty/clanok/580989-vihova-slaho-na-velku-porciu-bodov-za-sebou-ma-vsetky-rivalky>

Fantázia!!! Vihová vyhrala slalom v Aare a vedie Svetový pohár o 64 bodov
 STA 12.03.2021 14:16, aktualizované: 17.26

Výsledky piatkového slalomu SP v Aare:
 1. Petra VLHOVÁ (SR) 1:45,16 min., 2. Katharina Liansbergerová (Rak.) +0,20 s, 3. Mikaela Shiffrinová (USA) +0,64, 4. Wendy Holdenerová (Švaj.) +0,69, 5. Lena Dürrová (Nem.) +1,67, 6. Franziska Gritschová (Rak.) +1,80, 7. Michelle Gisinová (Švaj.) +1,91, 8. Paula Moltzanová (USA) +2,23, 10. Kristin Lysdahllová (Nor.) +2,39
 Celkové poradie SP (po 28 z 33 súťaží):
 1. VLHOVÁ 1320 bodov, 2. Lara Gutová-Behramiová (Švaj.) 1256, 3. Gisinová 1005, 4. Marta Bassinová (Tal.) 840, 5. Shiffrinová 835, 6. Federica Brignoneová (Tal.) 817
 Poradie v slalome (7 z 9):

1. VLHOVÁ 580 bodov, 2. Shiffrinová 495, 3. Liansbergerová 490, 4. Gisinová 411, 5. Holdenerová 355, 6. Laurence St-Germainová (Kan.) 176

ZDROJ: (EN)

SP ve sjezdovém lyžování v Aare (Švédsko):

Ženy – slalom: 1. Vihová (SR) 1:45,16 (49,72+55,44), 2. Liansbergerová (Rak.) -0,20 (50,29+55,07), 3. Shiffrinová (USA) -0,64 (50,13+55,67), 4. Holdenerová (Švýc.) -0,69 (50,40+55,45), 5. Dürrová (Něm.) -1,67 (51,03+55,80), 6. Gritschová (Rak.) -1,80 (51,37+55,59), 7. Buciková (Slovin.) -1,91 (51,64+55,43) a Gisinová (Švýc.) -1,91 (50,87+56,20), 9. Moltzanová (USA) -2,23 (51,83+55,56), 10. Lysdahllová (Nor.) -2,39 (51,58+55,97), ...13. Dubovská -2,70 (51,47+56,39), 36. Capová (obě ČR) 53,48.

Průběžné pořadí slalomu (po 7 z 9 závodů): 1. Vihová 580 b., 2. Shiffrinová 495, 3. Liansbergerová 490, 4. Gisinová 411, 5. Holdenerová 355, 6. St. Germainová (Kan.) 176, ...10. Dubovská 137.

ZDROJ: (CZ)
<https://sport.ceskatelevize.cz/clanek/lyzovani-a-snowboarding/sp-v-alpskem-lyzovani/zive-slalom-zen-v-aare-1-kolo/604b5076d2b405b989d9fda9>

Obr. 2. Ženské prezviská v rebríčkoch súťaže v zimných športoch v slovenskom, českom a anglojazyčnom zápise

V obrázku 2 sa nachádza porovnanie rebríčka športového zápolenia v slalome žien. Výsledky boli publikované v slovenčine na stránkach hlavnoprúdového (mainstreamového) denníka *Pravda* a v češtine na športových stránkach informačníka Českej televízie. V zmienenom obrázku sa vyskytuje kontrastívne predstavená oficiálna listina poradia aktérok spracovaná v angličtine, pochádzajúca od agentúry spracovávajúcej výsledky súťaže v zimných športoch. Spracovanie zápisu zväčša inojazykových ženských priezvisk v slovenčine a v angličtine v porovnateľných komunikátoch a žánroch je na zvýšenie kontrastu signalizované prostredníctvom vektorových spojnic.

Obrázok 3 približuje štandardne spracované prehľady umiestnení súťažiacich tenistiek, skejtbordistiek, surferiek a plavkýň počas prebiehajúcich olympijských hier. Prehľady v češtine nasadené do slovenského mediálneho prostredia s výsostne informačným predurčením sú utvorené v kombinácii dynamického vetného avíza a štruktúrovaných výpočtov.

Olympijské hry

Tenis

A čeští fanoušci nevědí, kam dřív skočit, protože svůj zápas už rozehrála také Petra Kvitová proti Belgičance Alison van Uytvanck^{ov^é}.

Tenis

Švýcarka a nasazená devítka Belinda Bencic^{ová} bez potíží přešla přes domácí Misaki Doi^{ovou} a bude ve třetím kole soupeřkou Barbory Krejčíkov^é.

Tenis

Markéta Vondrouš^{ová} se dnes na kurtu ani pořádně nezapotila a je ve třetím kole! Rumunka Mihaela Buzarnescu^{ová} nekladla odpor ani ve druhém setu. Ve třetím kole však čeká Markétu úplně jiná liga, postaví se Naomi Ōsaka^{ové}.

Skateboarding

Konečné pořadí streetu žen:

1. Momidži Nišij^{ová} (JPN) 15,26
2. Rayssa Leal^{ová} (BRA) 14,64
3. Funa Nakajam^{ová} (JPN) 14,49
4. Alexis Sablone^{ová} (USA) 13,57
5. Roos Zwetsloot^{ová} (NED) 11,26
6. Ceng Wen-chuej (CHN) 9,66
7. Margielyn Didal^{ová} (PHI) 7,52
8. Aori Nišimur^{ová} (JPN) 6,92

ZDROJ: (CZ)

<https://sport.pravda.sk/nazivo/2149-olympijske-hry-prehľad-udalosti-na-loh-tokio-2020-4-den>

Surfing

Soutěž žen zná všechny postupující do čtvrtfinále. Většina soubojů třetího kola byla poměrně jasných, ačkoliv se každé závodnici počítaly body jen za dvě nejlépe sjeté vlny.

Stephanie Gimore^{ová} (AUS) – Bianca Buitendag^{ová} (RSA) 10,00:13,93
 Johanne Defay^{ová} (FRA) – Yolanda Hopkins^{ová} (POR) 9,40:10,84
 Brisa Hennessy^{ová} (CRC) – Ella Williams^{ová} (NZL) 12:00:7,73
 Caroline Marks^{ová} (USA) – Mahina Maeda^{ová} (JPN) 15,33:7,74
 Carissa Moore^{ová} (USA) – Sofia Mulanovich^{ová} (PER) 10,34:9,90
 Silvana Lima^{ová} (BRA) – Teresa Bonavolt^{ová} (POR) 12,17:7,50
 Tatiana Weston^{ová}-Webbová (BRA) – Amuro Cuzukio^{ová} (JPN) 9,00:10,33
 Sally Fitzgibbons^{ová} (AUS) – Pauline Ado^{ová} (FRA) 10,86:9,03

Plavání

Konečné pořadí 100 m motýlek žen:

1. Margaret MacNeil^{ová} (CAN) 55,59 s
2. Čang Jü-fej (CHN) 55,64
3. Emma McKeon^{ová} (AUS) 55,72
4. Torri Huske^{ová} (USA) 55,73
5. Louise Hansson^{ová} (SWE) 56,22
6. Mona Wattel^{ová} (FRA) 56,27
7. Sarah Sjöström^{ová} (SWE) 56,91
8. Anastasija Škurdajev^{ová} (BLR) 57,05

ZDROJ: (CZ v SK médiu)

<https://sport.pravda.sk/nazivo/2149-olympijske-hry-prehľad-udalosti-na-loh-tokio-2020-4-den>

Obr. 3. Ženské prezviská v rebríčkoch olympijských športov v českom jazykovom zápise

Obrázok 4 popri plnení jednoznačného informačného poslania signalizuje aj nasunutie hodnotiaceho prídavku do mediálneho produktu zo strany športového spravodajcu. Nosný informačný základ komunikátu je zachovaný aj v polokontextovom spracovaní: v štruktúre viet sú inojazykové ženské priezviská uvádzané v nominatívnom tvare.

Sportovní střelba

Číňanka Wej Meng vyhrála kvalifikaci s nástřelem 124 terčů ze 125 možných, čímž vyrovnala světový kvalifikační rekord a zároveň překonala rekord olympijský! Do finále ji doprovodí Italka Diana Bacosiová, Američanka Amber Englishová, Thajka Isarapa Imprasertsuková, Němka Nadine Messerschmidtová a Ruska Natalija Vinogradovová.

ZDROJ: (CZ v SK médiu)

<https://sport.pravda.sk/nazivo/2149-olympijske-hry-prehľad-udalosti-na-loh-tokio-2020-4-den>

Obr. 4. Ženské prezviská v rebríčkoch olympijských športov v českom jazykovom stvárnení – polokontextový útvar

Nadobudnuté, vyselektované a výberovo usúvzťažnené údaje poukazujú na stereotypizované prechyľovanie inojazykových ženských priezvisk v slovenských a českých médiách a súbežne – pozri kontrastovaný pravý stĺpec v **obrázku 2** s vektormi – na dôkladné uvádzanie ich oficiálnej podoby v anglojazyčnom prostredí. Transkripcia ženských priezvisk pochádzajúcich z prostredí s inou grafikou než latinka (azbuka) je spracovaná podľa pravidiel preberajúceho jazyka, t. j. aj so sufixom *–ová*.

Spracovanie priezvisk v slovenskej a českej onlinovej tlači nasvedčuje, že sa uplatňuje štandardizovaný, vcelku „nevyhnutný“ redakčný úzus, ktorý favorizuje prechyľovanie ako princíp charakteristický pre morfológický systém oboch zmienených jazykov. Príčinou presvedčivého uprednostňovania prechýlených podôb v printovej mediálnej praxi je čo najrýchlejšie a najjednoduchšie zabezpečiť prenos informácií k bližšie nešpecifikovanému príjemcovi (uvedenú požiadavku pripomína Ološtiak, 2001, s. 304). Pridávanie prechyľovacej prípony *–ová* k ženským priezviskám bez ohľadu na ich jazykovú príslušnosť je v slovenčine i češtine napriek pribúdajúcim spoločenským trendom a variáciám v štruktúre ženských priezvisk jazykovo-komunikačne prirodzeným, praktickým, spoločensky i eticky tolerovaným postupom. Sufix *–ová*, t. j. jeden z feminatívnych antropoformantov, je (v spisovnej slovenčine) najekonomickejším a najjednoduchším ukazovateľom feminatívnosti (Ološtiak, 2001, s. 303). Prechyľovanie ženských priezvisk sa tak stalo či stáva „...nielen prirodzenou súčasťou slovenčiny, ale aj kultúrneho vývoja a mentálnej podstaty spoločenstva vnímajúceho slovenčinu ako svoj materinský jazyk“ (Kolenčíková, 2020, s. 45). Podoba ženského priezviska s prechyľovacím sufixom je teda považovaná za štan-

dardnú podobu v oficiálnom komunikačnom styku. V takomto ponímaní ju v okruhu domácich (slovenských) ženských priezvisk a priezvisk cudzieho pôvodu vymedzujú aj Pravidlá slovenského pravopisu (2013, s. 73 – 74).

V sociokomunikačnom a jazykovo-kultúrnom prostredí češtiny je situácia vcelku podobná: ženský sufix *-ová* je najprirodzenejším príznakom gramatického ženského rodu: „Pro jazykový systém češtiny jako flektivního jazyka je však (prechyľovanie; pozn. V. P.) zcela přirozené, vychází z jeho strukturních vlastností – z toho, že různé gramatické významy slov vyjadřujeme pomocí koncovek. [...] Účelem přechylování je vyhnout se nejednoznačným větám, a tím předcházet nedorozuměním“ [Internetová jazyková příručka [online] (2008–2021)]. O prechyľovaní rozmanitých typov priezvisk aj z iných jazykových a kultúrnych prostredí v češtine produktívne uvažuje M. Knappová (2008). Na prechyľovanie ako dôsledok administratívno-právneho zásahu pri schvaľovaní novely zákona o matrikách reagovala aj česká mediálna scéna (výber z populárno-náučných mediálnych produktov pozri v bibliografii v podkategórii *Popularizačné príspevky k problematike prechyľovania v českých médiách*³).

V okruhu mediálneho komunikačného statusu A sa ženské priezviská z inojazykových prostredí a kultúr spracúvajú ako prechýlené a medializujú v slovenskom (i českom) stvárnení vo dvoch aplikačných líniách:

a) ako štruktúrne pohodlnejšie a praktickejšie s ohľadom na preberajúce jazyky (slovenčinu, češtinu) – *Sofia Mulanovichová, Mikhaela Shiffrinová, Ella Williamsová*, a i., a

b) s faktickým, príp. aluzívnym, predpokladaným (tušeným, domnelým) geneticko-typologickým vzťahom k slovanskému etnokultúrno-jazykovému areálu – *Belinda Bencicová, Ana Buciková, Anastasija Škurdajevová* a i.

Prechýlené podoby cudzích ženských priezvisk (poznamenávame: *pars pro toto* príklady z komunikačnej sféry športu) sú teda frekventovanejšie aj v onlinej mediálnej komunikačnej sfére⁴. Štruktúrna priezračnosť, praktickosť a aluzívnosť signalizuje ďalší, pritom menej nápadný extralingválny faktor. Pri štúdiu uplatniteľnosti prechyľovania v zmysle adaptácie na preberajúce jazykové a etnokultúrne podmienky nadobúda zaujímavé začleňujúce potencie. Zistený stav oproti skorším výskumom (Patráš, 2003) interpretujeme ako vôbec nie paradoxný prejav vzrastu lokálnych tendencií v koncepte tzv. globalizácie (pojem *glokalizácia* pozri napr. Francois, 2015, s. 61–n).

³ Výber vznikol v lete 2021 vďaka profesionálnej ústretovosti pracovníčky knižnice Ústavu pre jazyk český Akadémie vied Českej republiky p. K. Holmanovej. Prináleží jej autorovo úprimné poďakovanie.

⁴ V základnom webovom korpuse frekventovanosti vlastných mien *Araneum Slovacum VI Minus Beta* (Slovak, 22.01) 125 M je registrovaný výskyt ženského priezviska (neprechýlená vz prechýlená podoba) v nasledujúcom pomere: *Shiffrin* : *Shiffrinová* = 2 : 91, *Holdener* : *Holdenerová* = 0 : 16, *Brignone* : *Brignoneová* = 0 : 8, *Bencic* : *Bencicová* = 0 : 7, a pod.

Exotické ženské priezviská z ďalekovýchodného jazykovo-komunikačného a kultúrneho okruhu (Čína, Kórea, Vietnam, Laos a i.) – typ *Wen-chuej*, *Wej Meng* – sú v textových kondenzátoch stvárňované a uplatňované výhradne v zmeravenom tvare, t. j. bez prechýľovania. M. Ološtiak (Ološtiak, 2001, s. 303) vidí príčiny tohto stavu v náročnej dekódovateľnosti formy a štruktúry uvedených priezvisk v európskych spoločnostiach a jazykoch.

Prechýlená podoba v mediálnej produkcii v okruhu mediálneho komunikačného statusu A je pohotovejšia pri zaraďovaní ženských priezvisk do skloňovacej paradigmy jazykov s rozvinutou flexiou. Preberajúci jazyk má pritom oprávnenia a možnosti adaptovať súčasti z inojazykových podmienok do svojho vyjadrovacieho prostredia.

Mediálny komunikačný status B: aktivuje sa v akontextových, polokontextových, ale predovšetkým kontextových útvaroch. Produkcia uvedeného druhu je predurčená na plnenie informačnej, konatívno-inštruktážnej a najmä oddychovo-relaxačnej funkcie, nezriedka aj s prídavkom lexikálnej alebo syntaktickej expresivity, individuálneho hodnotenia či subjektivizovania predmetu stvárňovania, príp. postoja k nemu. Zahŕňa adaptované, čitateľne spracované a jednoznačne nasadzované ženské priezviská, ktoré nasycujú produkciu publicistiky emocionálneho typu a odľahčených popkultúrnych útvarov s motivickými väzbami na životný štýl, záujmy, voľnočasové aktivity a príspevky bulvárnej proveniencie. Objektom mediálneho stvárňovania sa stávajú nositeľky ženských priezvisk z okruhu popkultúry, šoubiznisu, športu, atraktívnych profesií a pod., spravidla so zámerom propagovať zameranie činností, osôb či skupín, utvárať individuálny, resp. kolektívny imidž a podporovať goodwill (dobré meno) spoločnosti, záujmu či aktivity.

V nasledujúcich príkladoch zreteľne vidno príznakový vzťah až štruktúrne napätie medzi titulkom a vlastným textom; ženské priezvisko sa v tom istom mediálnom produkte vyskytuje v dvojakej podobe:

Známa kráska Patricia Vittek sa nenechá nikým vyprovokovať: Takto si uživa najšťastnejšie chvíle!

Patricia Vitteková sa netají tým, že svoju rodinu nadovšetko miluje a nemá problém pochváliť sa spoločne strávenými chvíľami s ňou s fanúšikmi na internete. Takto šťastnú ste ju ešte nevideli.

[fotózaber protagonistky]

Známa tvár Patricia Vitteková si v posledných mesiacoch uživa život plnými dúškami a veľa k tomu naozaj nepotrebuje.

[...]

ZDROJ: (SK)

<http://feminity.zoznam.sk/c/894585/znama-kraska-patricia-vittek-sa-n-enecha-nikym-vyprovokovat-takto-si-uziva-najstastnejšie-chvíle#ixzz3LTXKGpOL>

Sánky dolu! Amal Clooney na premiére vyrazila dych, iné hviezdy prišli skrátka...

Hviezdna aura krásnej Amal Clooneyovej len ťažko nájde konkurenciu. Aj na nedeľnejšej premiére nového projektu svojho manžela bola skutočnou kráľovnou ona a nie samotní herci.

ZDROJ: (SK)

https://koktail.pravda.sk/na-cervenom-koberci/clanok/603441-sanky-dolu-amal-clooney-na-premiere-vyrazila-dych-ine-hviezdy-prisli-skratka/?utm_source=pravda&utm_medium=hp-box-najcitanejsie&utm_campaign=shp_rightbox

Kučierky, vlny aj vyžehlené! Shieldsovej hriva inšpiruje, tu je 9 tipov pre každú ženu

Jej pôvab zaujal svet modelingu, ale neskôr aj televízie a filmu. Herečka Brooke Shields sa najmä v rodnej Amerike stala idolom krásy a vzorom pre množstvo bežných Američaniek.

ZDROJ: (SK)

<https://zena.pravda.sk/krasa-a-moda/clanok/589147-kucierky-vlny-aj-vyzehlene-hriva-brooke-shieldsovej-inspiruje-tu-je-tipov-pre-kazdu-zenu>

Ako to vyzerá v kuchyni Garnerovej, Schifferovej či Witherspoonovej? Nahliadnite do nich

[...]

Aj ďalšia trojnásobná mama, Jennifer Garner, z času na čas uvarí niečo pre svojich fanúšikov, napríklad aj slepačiu polievku. Pri jej príprave tak môžu obdivovatelia slávnej predstaviteľky seriálovej Alias nahliadnuť do jej kráľovstva.

[...]

Pohľad do svojej kuchyne zariadenej v modernom štýle ponúkla slávna nemec-ká modelka Claudia Schiffer, ktorá s manželom a tromi ratoľstami žije v Londýne.

[...]

Oscarová Reese Witherspoon má fanúšikov vo svojej kuchyni pomerne často.

ZDROJ: (SK)

<https://zena.pravda.sk/ludia/clanok/595407-ako-to-vyzera-v-kuchyni-garnerovej-schifferovej-ci-witherspoonovej-nahliadnite-do-nich>

Kto sa to usmieva po boku Marion Cotillardovej? Hviezda Teórie veľkého tresku! Spoznáte ju vôbec?

Muzikálový príbeh lásky s názvom Annette v hlavných úlohách s Adamom Driverom a Marion Cotillard sa dočkal premietania v Los Angeles.

ZDROJ: (SK)

<https://koktail.pravda.sk/na-cervenom-koberci/clanok/598043-kto-sa-to-usmieva-po-boku-marion-cotillardovej-hviezda-teorie-velkeho-tresku-spoznate-ju>

Obr. 5 Kontextový mediálny útvar s variantným uplatňovaním prechýľovania v titulku a v tele textu

V mediálnej produkcii v okruhu mediálneho komunikačného statusu B sa uplatňovaní ženských vlastných mien vymedzuje väčšia textová plocha. Žurnalista počíta s pragmatickým správaním a konaním príjemcu mediálneho produktu. Zručnejší čitateľ onlinového novinového textu sa odpútava od vnímania gramatiky textu a upiera pozornosť na izolované slová a vety. Predovšetkým sa potrebuje rýchlo zorientovať a následne rozhodnúť, ako naloží s vlastným textom – využíva pritom techniky rýchleho čítania (porov. Mistrik, 1980, s. 22 a násl.). Na prvom stupni prieniku komunikovaného obsahu a zámeru k príjemcovi pôvodca zabezpečuje upútanie pozornosti prostredníctvom titulku, resp. perexu. Následne pridáva ilustratívny vizuálny komponent a napokon na webovú stránku nasadzuje nosné textové posolstvo. Počíta s faktom, že čitateľ jeho výtvor neprijme vždy a kompletne; mal by však ostať informovaný o podstate, poslaní a účinkoch textu. V titulku sa obvykle exponuje ženské priezvisko v zatraktívnenej podobe, t. j. bez prechýľovacej prípony. Uplatňuje sa aj opačný postup – titulok je vybavený ženským priezviskom v zdomácnenej (prechýlenej) podobe a vlastný text narába s neprechýlenou verziou. Novinár pritom spravidla nezvažuje (nemieni, príp. nepozná) oficiálny „dokumentový“ variant podoby ženského priezviska nositeľky. Na podporu kontextu a na zabezpečenie pohodlného prieniku obsahu k adresátovi sa teda používa potrebná pádová podoba ženského propria. Rozvinutá flexia v jazyku podporuje variačné nasadzovanie prechýlenej podoby. [Vzorky vybrané zo slovenskej mediálnej produkcie poukazujúce na uplatňovanie uvedeného variantného postupu sa nachádzajú v súčastiach **obrázka 5**.]

V tejto súvislosti je vhodné uviesť niekoľko poznámok. Zmieňovaná premenlivosť sa uplatňuje aj na domácich ženských priezviskách⁵; nemožno pritom už vnímať pevnejší redakčný úzus – používanie variantných podôb je zväčša prejavom idiolektu pôvodcu či tvorcu mediálneho produktu. Zdroj variácií nachádzame v pribúdajúcej kolokvializácii (zhovorňovaní) mediálnej komunikácie. Pričínajú sa o ňu aj teletechnológie uplatňované v elektronicky podmienenom prostredí, ktoré vcelku zrušili rozdiel medzi ústnou/hovorenou a písanou/grafickou formou komunikácie. [Priestupnosť hraníc *ústnosť* – *písanosť* sa v jazykovede elektronickej éry rozpracúva od konca 90. rokov; pozri zborník *Writing vs speaking: language, text, discourse, communication*, 1994; o kolokvializovaní v elektronicky podmienených mediálnych prostrediach okrem iných bádateľov uvažuje aj Patráš, 2012]. V dôsledku integrovania extralingválnych štylistických faktorov ústnosti a písanosti/tlačenosti do spoločného, hybridného sociokomunikačného módu sa

⁵ V štúdií nie je venovaná pozornosť legislatívno-právnym okolnostiam používania ženských priezvisk. Tie sú riešené najmä v zákone o matrikách, zákone o mene a priezvisku, zákone o štátnom jazyku a ďalších normách.

rozvoľňujú nielen normy stvárňovania ženských priezvisk, ale aj uzuálne postupy publicistov či redakčných zostáv.

Oproti prieskumom problematiky ženských priezvisk a skorším zisteniam (Patráš, 2003) sa ne/prechýľovanie už príliš neviaže na poznámkové odporúčania Pravidiel slovenského pravopisu v okruhu ženských priezvisk cudzieho pôvodu: „Od mužských priezvisk anglického a francúzskeho pôvodu zakončených na *-e*, ktoré sa nevyslovuje, toto tzv. nemé *e* sa pri tvorení ženských priezvisk vynecháva aj v písme, napr. **Stone** [stoun] – **Stonová** [stounová], **Wilde** [vajld] – **Wildová** [vajldová]. V menách na *-ce*, *-ge*, *-che* sa toto *e* zachováva, lebo naznačuje výslovnosť predchádzajúceho písmena *c* ako *s*, *g* ako *dž* (v angličtine), ako *ž* (vo francúzštine), *ch* ako *š*, napr. **Laplace** [laplas] – **Laplaceová** [laplasová], **Lagrange** [lagránž] – **Lagrangeová** [lagránžová], **Malebranche** [malbránš] – **Malebrancheová** [malbránšová]“; (Pravidlá slovenského pravopisu, 2013, s. 74). Uvedené zistenie o „oscilujúcom úze“ sa viaže aj na ďalšiu konštatáciu z príslušného zdroja: „Cudzie priezviská známych umelkýň sa môžu (najmä vo vetnej súvislosti vyžadujúcej nominatív) ponechať v neprechýlenej podobe, napr. **Gina Lollobrigida**, **Giulietta Masina**, **Nastasia Kinski**, **Grace Kelly**, **Claudia Cardinale**“ (Pravidlá slovenského pravopisu, 2013, s. 74).

Konštatácia o uvoľnených väzbách pri výskyte ne/prechýľovania neznamená, že cudzie ženské priezviská sú v slovenskom prostredí prechýľované v rozpore s pravopisnými pravidlami. Požiadavka rigorózne vyžadovanej spisovnej normy sa aj v komunikačných sférach vymedzených štýlotvornými faktormi písomnosti, oficiálnosti, pripravenosti, verejnosti a kultivovanosti komunikačných interakcií – k nim sa hlási aj onlinová mediálna komunikačná sféra – neponíma na zhodnom či porovnateľnom stupni jednoznačnosti a záväznosti ako pred dvoma-tromi desaťročiami. Prítomnosť alebo neprítomnosť, príp. výskyt variácií v prechýľovaní ženských priezvisk v mediálnej komunikácii sa teda exponuje v dôsledku spätosti viacerých pragmaštylistických príčin. Napr. niektoré ženské priezviská známe starším adresátom mediálnych posolstiev sú pre príslušníkov mladších generácií už nepríliš priezračne previazané s nominačnou kategóriou „celebrít“ a používajú sa *promiscue* v neprechýlenej i prechýlenej verzii⁶. Nadobudnutá skúsenosť s priechodnosťou, (ú)nosnosťou a prijateľnosťou variačných postupov v mediálnom prostredí vcelku pohodlne ovplyvňuje reštruktúrovanie donedávna robustnejších komunikačných noriem aj v oblasti prechýľovania ženských priezvisk.

V našom videní sa popri ekonomizovaní dorozumievania ako ďalší extralingválny faktor uplatňuje zvýrazňovanie pozície pôvodcu/autora mediálneho produktu či príspevku. Možno konštatovať, že výskyt či nevýskyt prechýľovania pri ženských priezviskách v mediálnej komunikačnej sfére sa viaže na zmenený spoločensko-komunikačný hodnotový, resp. hodnototvorný etalón. J. Wachtarczyková a R. Garabík racionálne poukazujú na preskupovanie hodnotových dominánt pri kontaktoch komunikantov s cudzími jazykmi v súvislosti s exoidentitou osôb

⁶ *Araneum Slovacum VI Minus Beta (Slovak, 22.01) 125 M: (Grace) Kelly : Kellyová = 12 : 14.*

z cudzieho jazykového a kultúrneho prostredia v slovenskom jazyku. Je namieste súhlasiť s náhľadom o postojových záležitostiach a prejavoch sociokultúrneho správania sociálnych aktérov, ktoré sa preukazujú v jazykovej matérii, na propriách (Wachtarczyková – Garabík, 2016, s. 176).

4. Diskusia a konklúzie

Cez sociokomunikačný a lingvokultúrny priezor ne/prechýlených ženských priezvisk v elektronicky podmienenej mediálnej komunikácii popri implicitnom pochopení a akceptovaní prirodzeného generačného posunu možno spoznať aj dynamiku interakčných potrieb, spôsobilostí a postojov používateľov jazyka. Tie poukazujú na meniace sa kultúrno-komunikačné podmienky, ktoré vystupujú do popredia od začiatku 21. storočia. V elektronicky podmienených mediálnych komunikačných aktoch, ich predpokladoch, možnostiach a ich výsledkoch sa predovšetkým sleduje obeh informácie s prídavkom „tu – teraz – rýchlo“. Tomuto prakticistickému parametru sa podriaďuje aj nasadzovanie variantných podôb domácich (slovenských, českých) a inojazykových ženských priezvisk do mediálnej produkcie v príslušných jazykoch.

Zhrňujúc porovnajme predstavené výsledky so stavom (aj) vlastných výskumov v oblasti ne/prechyľovania ženských vlastných mien. Možnosti zaobchádzania s uvedenými pomenovacími jednotkami v mediálnej produkcii sa spestrujú rozširovaním pragmaštylistických tendencií pri aplikovaní variačného potenciálu pomenovacích typov. Je príznačné, nie paradoxné a ani nie prekvapujúce, že vo vnútrojazykovej rovine sa spestrovanie uskutočňuje individualizovanejším, nezriedka expresívnejším, sebaapresadzujúcim, nie vždy jednoznačným adaptovaním pomenovacieho vzorca ženského priezviska na gramatické – presnejšie: morfosyntaktické – podmienky preberajúceho jazyka, v tomto prípade slovenčiny, resp. češtiny. Dôvod či príčinu vidíme v „kontrastívnom súbehu“ typologicky nerovnorodých – extralingválnych a intralingválnych – výstavbových a procedurálnych línií. Ich výskyt a pôsobenie sme v štúdií rozpracovali vo vzťahu k mediálnym komunikačným situáciám, v ktorých sa uplatňujú príslušné línie. Začleňovaním prípony *-ová* do ženského priezviska sa zvyrazňuje feminínnosť pomenovania a jeho designátu s príklonom k osvedčeným flektívnym predispozíciám a k ustáleným kultúrnym vzorcom preberajúceho jazyka s jeho používateľmi. Uvedená interpretácia popri neskrývanom uvoľnenom úze viazanom na pokrývanie, zabezpečovanie či presadzovanie nápadných individuálnych, resp. mikroskupinových riešení podporuje aj povedomie o reálne jestvujúcej a fungujúcej jazykovo-komunikačnej a spoločensko-kultúrnej norme. Vo viacrozmerných vonkajších vyjadrovaných podmienkach sa prechyľovacou príponou *-ová* okrem jednoznačnejšej dištinkatívnej platnosti komunikátov zvyrazňuje, podporuje aj hĺbková, hodnotová dimenzia

preberajúceho jazyka v komunikačných kontaktoch príslušníkov rozmanitých jazykových a kultúrnych spoločenstiev.

Napokon je namieste diskusne ladená poznámka, ktorá si nárokuje na koncepcné uchopenie. Vektorová súčinnosť intra- a extralingválnych parametrov pri zovšeobecňovaní statusu ne/prechýleného ženského priezviska čerpá nie z polarizačne, ale graduačne, odstupňujúco, pritom synergicky poňatej sústavy pragmatickoštylistických podmienok. Zmienené konštatovanie v tomto svetle nadobúda dva významy. Poukazuje na zásadný motív reštaurovať, príp. rehabilitovať teóriu neverbálnych komunikačných faktorov (štýlotvorných faktorov) s ich architektonickým potenciálom, ktoré sa pod vplyvom pragmatizujúcich (kognitívningvistických, antropolingvistických, lingvokulturologických a i.) výskumných úsilí v postštrukturalistickej vedeckovýskumnej paradigme dostali na okraj vedeckých záujmov. Poznámka zároveň nadobúda metodologický význam – zvyrazňuje hodnotový/hodnototvorný pôdorys jazyka ako univerzálneho humanizujúceho nástroja. V takomto videní ide o ďalšiu schodnú trasu na plnohodnotné, axiologicky vybavené, kompetentné pôsobenie jazyka a jazykovej komunikácie (aj) v elektronicky determinovanej mediálnej komunikačnej sfére.

Príspevok vznikol v rámci riešenia vedeckého projektu VEGA č. 1/0662/22 *Hodnotový potenciál kontextovej expresivity v onlinových novinách a časopisoch*.

Bibliografia

- Araneum Slovacom VI Minus Beta (Slovak, 22.01) 125 M.* Webový korpus frekvencovanosti vlastných mien. (Online. Cit. 16. 12. 2021.) http://aranea.juls.savba.sk/guest/run.cgi/first?corpname=AraneumSlov_x&reload=1
- Blanár, V. (2009). *Vlastné meno vo svetle teoretickej onomastiky*. Martin: Matica slovenská.
- Čmejrková, S., Daneš, F., & Havlová, E. (eds.) (1994), *Writing vs speaking: language, text, discourse, communication*. Proceedings of the conference held at the Czech Language Institute of the Academy of Sciences of the Czech Republic, Prague, October 14–16, 1992. Tübingen: Günther Narr.
- Findra, J. (2004). *Štylistika slovenčiny*. Martin: Osveta.
- Findra, J. (2013). *Štylistika súčasnej slovenčiny*. Martin: Osveta.
- Francois, E.J. (2015). Globalization. W: *Building Global Education with a Local Perspective* (s. 67–72). New York: Palgrave Macmillan.
- Přechylování příjmení ve veřejné komunikaci. W: *Internetová jazyková příručka [online]* (2008–2021). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. (Online. Cit. 21. 1. 2022.) <https://prirucka.ujc.cas.cz>.
- Knappová, M. (2008). *Naše a cizí příjmení v současné češtině*. 2. vyd. Liberec: AZ Kort.
- Kolenčíková, N. (2020). Přechylování priezvisk. W: J. Lomenčík, & A. Genčiová (eds.), *Jazyk a dorozumievanie* (s. 44–45). Martin: Matica slovenská.
- Mistrik, J. (1977). *Štylistika slovenského jazyka*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Mistrik, J. (1980). *Rýchle čítanie*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- Ološtiak, M. (2001). O prechýľovaní cudzích priezvisk v slovenčine. *Slovenská reč*, 66, č. 5, 298–308.

- Patráš, V. (2003). Inojazykové osobné mená v žurnalistickej komunikácii. W: P. Žigo, & M. Majtán (red.), *Vlastné meno v komunikácii. 15. slovenská onomastická konferencia*, Bratislava 6. – 7. septembra 2002 (s. 65–73). Bratislava: Veda.
- Patráš, V. (2012). Sociolingvistické výskumy bezprostrednej komunikácie a dynamika pojmu *ústnosť*. W: H. Kurek (red.), *Języki słowiańskie w ujęciu socjolingwistycznym*. Prace przygotowane na XV Międzynarodowy Kongres Slawistów, Mińsk 2013. Biblioteka „LingVariów”, T. 15 (s. 171–182). Kraków: Uniwersytet Jagielloński – Wydział Polonistyki.
- Patráš, V. (2018). K dynamike štylistiky slovnej zásoby v súčasnej online mediálnej produkcii názorového typu. *Jazykovedný časopis*, 69, č. 3, 446–461.
- Patráš, V. (2020). K sémantike a pragmatike pojmu „alternatívne médium”. W: B. Afeltowicz, & E. Pajewska (eds.), *Dyskursy trzeciego tysiąclecia IV*. (s. 205–214). Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Pravidlá slovenského pravopisu* (2013). 4., nezmenené vyd. M. Považaj (red.), Bratislava: Veda. https://www.juls.savba.sk/psp_2013.html
- Ripka, I. (2020). Pohyby či porovy jazyka nášho každodenného alebo Niekoľko glos o súčasnej jazykovej situácii. W: *Selecta linguistica 3. Varia* (s. 215–228). Brno: Tribun EU.
- Vybíral, Z. (2000). *Psychologie lidské komunikace*. Praha: Portál.
- Wachtarczyková, J., & Garabik, R. (2016). Interlingválne faktory pri prechýľovaní cudzojazyčných ženských priezvisk v slovenčine. 1. časť. *Slovenská reč*, 81, 2016, č. 3-4, 174–189.

Pramene s ukážkami:

- <https://sport.pravda.sk/zimne-sporty/clanok/580989-vlhova-siaha-na-velku-porciu-bodov-za-sebou-ma-vsetky-rivaly> (Online. Cit. 14. 12. 2021.)
- <https://www.fis-ski.com/DB/alpine-skiing/cup-standings.html?sectorcode=AL&seasoncode=2021&cupcode=WC&disciplinecode=SL&gendercode=W&nationcode> (Online. Cit. 14. 12. 2021.)
- <https://sport.ceskatelevize.cz/clanek/lyzovani-a-snowboarding/sp-v-alpskem-lyzovani/zive-slamom-zen-v-aare-1-kolo/604b5076d2b405b989d9fda9> (Online. Cit. 14. 12. 2021.)
- <https://sport.pravda.sk/nazivo/2149-olympijske-hry-prehľad-udalosti-na-loh-tokio-2020-4-den> (Online. Cit. 14. 12. 2021.)
- <http://feminity.zoznam.sk/c/894585/znama-kraska-patricia-vittek-sa-nenecha-nikym-vyprovokovat-takto-si-uziva-najstatnejšie-chvilé#ixzz3LTXKGpoL> (Online. Cit. 14. 12. 2021.)
- https://koktail.pravda.sk/na-cervenom-koberci/clanok/603441-sanky-dolu-amal-clooney-na-premiere-vyrazila-dych-ine-hviezdy-prisli-skratka/?utm_source=pravda&utm_medium=hp-box-najcitanejsie&utm_campaign=shp_rightbox (Online. Cit. 14. 12. 2021.)
- <https://zena.pravda.sk/krasa-a-moda/clanok/589147-kucierky-vlno-aj-vyzehlene-hriva-brooke-shieldsovej-inspiruje-tu-je-tipov-pre-kazdu-zenu> (Online. Cit. 14. 12. 2021.)
- <https://zena.pravda.sk/ludia/clanok/595407-ako-to-vyzera-v-kuchyni-garnerovej-schifferovej-ci-witherspoonovej-nahliadnite-do-nich> (Online. Cit. 14. 12. 2021.)
- <https://koktail.pravda.sk/na-cervenom-koberci/clanok/598043-kto-sa-to-usmieva-po-boku-marion-cotillardovej-hviezda-teorie-velkeho-tresku-spoznate-ju> (Online. Cit. 14. 12. 2021.)

Popularizačné príspevky k problematike prechýľovania v českých médiách:

Nepřechýlování už teď působí zmatky

2. 6. 2021, lidovky.cz, Lidové noviny (rozhovor s Martinem Proškem)

https://www.lidovky.cz/domov/neprechylena-prijmeni-uz-ted-pusobi-zmatky-rika-sef-ustavu-pro-jazyk-cesky.A210602_204024_in_domov_litsp

Novák potkala Svoboda bude zřejmě častější. Jak na nepřechýlená příjmení?

2. 6. 2021, novinky.cz

<https://www.novinky.cz/domaci/clanek/novak-potkala-svoboda-bude-zrejme-astejsi-jak-na-neprechylena-prijmeni-40362100>

Věřím v rozum žen, že si koncovku -ová nechají, říká lingvista Oliva

2. 6. 2021, zpravy.iDNES.cz

https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/prechylovani-koncovka-ova-karel-oliva-rozhovor-cesky-jazyk.A210602_123249_domaci_brzy

Snad budou ženy rozumné a češtinu nezničí, říká jazykovědec Oliva

3. 6. 2021, novinky.cz

<https://www.novinky.cz/domaci/clanek/snad-budou-zeny-rozumne-a-cestinu-neznici-rika-jazykovedec-oliva-40362132>

V 'občance' otisk prstu i nepřechýlené ženské příjmení

3. 6. 2021, radio.cz

<https://cesky.radio.cz/v-obcance-otisk-prstu-i-neprechylene-zenske-prijmeni-8719357>

Bez přípony -ová a s novou občankou. Od nového roku by Češky tvar příjmení nemusely zdůvodňovat

3. 6. 2021, ct24.cz

Videoreportáž: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3321574-bez-pripony-ova-a-s-novou-obcankou-od-noveho-roku-cesky-tvar-prijmeni-nemusely>

Nepřechýlená příjmení žen dráždí jazykovědce: Problémem bude skloňování, upozorňují

3. 6. 2021, cnn.iprima.cz

Videoreportáž: <https://cnn.iprima.cz/s-neprechylenymi-prijmenimi-budou-problemy-hlavne-pri-sklonovani-varuji-lingviste-26753>

Přechylování jmen

4. 6. 2021, TV Nova (rozhovor s Martinem Proškem)

Audiozáznam interview: https://nmvideostore.blob.core.windows.net/alerts/38059756_637583882934200000.mp4

Bez přechýlení může být žena i „paní Černý“. Češi více tolerují jména bez koncovky -ová u cizinek

6. 6. 2021, Lidové noviny, lidovky.cz (Martin Prošek)

https://www.lidovky.cz/domov/bez-prechyleni-muze-byt-zena-i-pani-cerny-cesi-vice-toleruji-jmena-bez-koncovky-ova-u-cizinek.A210606_191041_In_domov_sed

„Paní Novák“ nejspíš příliš nepřibude. Ženy s nepřechýleným příjmením musí očekávat rozpaky, říká jazykovědkyně

7. 6. 2021, Lidové noviny, lidovky.cz (Markéta Pravdová)

https://www.lidovky.cz/domov/pani-novak-nejspis-prilis-nepribude-praha-bude-ale-benevolentne-ji-rika-jazykovedkyne-pravdova.A210606_192538_In_domov_sed

Jaký je život bez -ová? „Lidi na to reagují, jako bych jim držela pistoli u hlavy.“

14. 6. 2021, ČRo Wave (wave.rozhlas.cz)

<https://wave.rozhlas.cz/jaky-je-zivot-bez-ova-lidi-na-reaguji-jako-bych-jim-drzela-pistoli-u-hlavy-8512700>

Audioáznam interview: <https://wave.rozhlas.cz/audio-download/sites/default/files/audios/7d4c5a-10680850f150b4be208b819604-mp3>